

KYZIKOS'TAN BİR HEYKEL **

Nurettin KOÇHAN*

Dördüncü zaman sonlarında kıyıya yakın bir ada¹ olduğu kabul edilen Kapıdağı, zamanla doğu ve batı yönlerden ilerleyen kumlar sonucu alçak bir dil oluşturan tombolo ile anakaraya bağlanmıştır. 1700 m. genişliğinde, 1500 m. uzunluğundaki tombolo Bandırma ve Erdek körfezlerini birbirinden ayırmaktadır. Bu tombolo'nun ne zaman oluştuğu bilinmediği gibi, Kapıdağı'nın ada mı, yarımada mı olduğu konusundaki tartışmalar da devam etmektedir. İ.Ö.4. yüzyılda yaşamış olan Diodoros'un, Kyzikos'un yarımada üzerinde yer aldığını² bildirmesi, o dönemden itibaren yarımada olduğunu göstermektedir.

Kyzikos, bugün olduğu gibi antik dönemde de, verimli toprakları, doğal limanları ile özellikle zeytinyağı ve şarap ticaretinde önemli bir konuma sahipti.

Kyzikos'a ilk yerleşenler Dolionlar'dır³. İlk kralları, mitolojiye göre Argonautlar'ın öldürdüğü, soyu Apollon'a⁴, ya da Poseidon'a⁵ dayanan, Theseia'lı Aineus ile Trakya kralı Eusoros'un kızı Ainete'nin oğlu Kyzikos'tur.

Arkaik ve öncesi dönemi hakkında ayrıntılı bilgiye sahip olmadığımız Kyzikos'un tarihi, İ.Ö.756 da Miletos tarafından kolonize⁶ edilmesi ile başlatılır.

* Yrd.Doç.Dr. Nurettin Koçhan, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 25240 - ERZURUM

** Kyzikos antik kentinde yaptığım yüzey araştırmasında saptadığım eserleri yayınlamama izin veren kazı Başkanı Prof.Dr. Abdullah YAYLALI'ya teşekkür ederim.

1 A. Ardel-H. İnandık, "Kapıdağı Yarımadası Berzahı (Belkıs Tombolosu)" *İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi* 4/8, 1957,65; G. Ertin, "Kapıdağı Yarımadası'nın Coğrafi Etüdü" *Türkiye Coğrafya Dergisi* 29, 1994,285.

2 A.Yaylalı, "Antik Kyzikos Kenti ve Geleceği Üzerine Düşünceler" *I. Kyzikos Paneli* (Bandırma 04.06.1988) 12.

3 Strabon, *Coğrafya* (Çev. A.Pekman-1987) XIV,235; F.W. Hasluck, *Cyzicus* (1910) 145;R.M. Ertüzün, *Kapıdağı Yarımadası ve Çevresindeki Adalar* (1964) 6.

4 F.W. Hasluck, *Cyzicus* (1910)160, Dn. 3; W.R. Roscher, *Ausführliches Lexikon. Der Griechischen und Römischen Mithologie II* (1937) 1773,10.

5 P. Grimal, *Mitoloji Sözlüğü* (Çev. S. Tamgüç-1997) 420.

6 Strabon, *Coğrafya* (Çev.A. Pekman-1987)XIV,635; Plinius, *Nat. Hist.V,142*; A. Yaylalı, "Antik Kyzikos Kenti ve Geleceği Üzerine Düşünceler" *I.Kyzikos Paneli* (Bandırma 04.06.1988)12; C. Başaran, "Güney Marmara'da Az Tanınan Bir Tarih Beldesi: Kyzikos "Turizm Yıllığı 1987-1988, 58; N.Koçhan, "Kyzikos 1989 Kazısı, Hadrian Tapınağı Bezemeleri" *TürkAD* 29,1991,119.

Kent kurulduğu dönemden İ.S. 464'de meydana gelen 7 şiddetindeki depreme⁷ kadar bölgede önemli bir güç olarak varlığını sürdürmüştür.

Siyasi yönden güçlü olan kenttin sanat alanında da büyük atılımlar yaptığı söylenebilir. Mimari kalıntıları yanı sıra buluntulardan anlaşıldığı gibi heykeltıraşlıkta da İ.Ö. 6. yüzyılda önemli eserler⁸ ortaya koymuştur. İncelediğimiz eserin de Kyzikos'un erken dönem heykeltıraşlığı hakkında bilgi vermesi açısından önemli olduğu kanısındayım.

Burada incelediğimiz heykel, tiyatronun yaklaşık 170-180 m. Kuzeydoğusunda 1994 kazı yılı araştırmalarında, yüzeyde bulunmuştur. Yakın çevresinde yapı kalıntısına rastlanmaması, hemen kuzeyindeki akropolden veya çevredeki diğer bir yapıdan buraya taşındığını düşündürmektedir⁹. Heykelde boyun kısmının gövdeye birleştiği yerden baş ile sol omuzdan itibaren kol kırılmıştır (Res.1, 2).

Beyaz mermerden yapılmış olan heykel, 6 cm. yüksekliğinde, yaklaşık 35 cm. uzunluğunda, 23 cm. genişliğinde oval bir kaide¹⁰ üzerinde yer alıyor. Heykelin korunan yüksekliği 80 cm.dir. Eserin arka kısmı kabaca düzeltilerek bırakılmış¹¹, bu da heykelin bir yere dayandırıldığını ve arka kısımdan görünmediğini gösterir. Bel kısmına yatay hat boyunca delikler açılarak, sonradan kırılmaya çalışılmış, bu da ön kısmın fazla tahrip olmasına neden olmuştur.

Kırık olan sol omuzda 2 cm. derinliğinde, 6x8 cm. ölçüsünde onarıma ait olduğu sanılan bir oyuk vardır (Res 2). Sol kolun, sağ kol gibi gövdeye bitişik olarak aşağı sarktığını gösteren bir iz olmadığından, gövdeden çözülmüş olmalıydı. İ.Ö. 7. yüzyılın ortalarına ait Auxerre'de¹² kolun gövdeden çözülmeye

- 7 H.Soyal-S.Sipahioğlu-D.Kolçak-Y.Altınok, *Türkiye ve Çevresinin Tarihsel Deprem Kataloğu*. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu. Proje No:TBAG 341. (1981) 33.
- 8 J. Charboneaux-R. Martin-F. Villard, *Das Archaische Griechenland* (1969) 158, Abb.197; E.Akurgal, *Die Kunst Anatoliens* (1961) 234, Abb.200, 207, 208; ay. *Griechische und Römische Kunst in der Türkei* (1987) 59, Taf. 81.
- 9 Anadolu'nun bir çok kentinde olduğu gibi Kyzikos'da da Kybele kültürünün önemli bir yere sahip olduğunu, bulunan Kybele heykelleri doğrulamaktadır. Bkz. M.J. Vermaseres, *Etudes Préliminaires aux Religions Orientales dans L'Empire Romain*. *Corpus Cultus Cybelae Attidisque* (CCCA). I. Asia Minor (1987) 91-97, Fig. 278-291. İncelediğimiz eser belki Kybele olarak yorumlanamaz, ancak Ana tanrıça kültü ile ilgili olabilir. Çünkü her yıl kentte Ana tanrıça için törenler yapılmaktaydı. Bkz. F.W. Hasluck, *Cyzicus* (1910) 214 vd; R.M. Ertüzün, *Kapıdağı Yarımadası ve Çevresindeki Adalar* (1964) 56.
- 10 İ.Ö.7.yüzyıl ortalarına ait Nikandre'de görülen oval kaidenin (W.Fuchs, *Die Skulptur der Griechen* (1969) 155, Abb.151; J.Boardman, *Greek Sculpture . The Archaic Period* (1978) 25, Fig.71; Y.Boysal, *Arkaik Devir Heykeltıraşlığı* (1979) Res.80) İ.Ö. 6. yüzyılın 2. Çeyreğine ait Miletos'tan Kore'de de (Boardman, age.70, Fig.89) görülmesi, eserimizde de görülen bu kaide tipinin sevilerek kullanıldığını gösterir.
- 11 Sırt kısmında kıvrımın verilmemesi, İ.Ö.6.yüzyılın 2. çeyreğine ait bir örnek Londra British Museum'da vardır. Bkz. S. Haynes, *Zwei Archaisch-Etruskische Bildwerke aus dem "Isis-Grab" von Vulci*. *Antike Plastik IV*, (1965) 19, Taf.6.
- 12 W. Fuchs, *Die Skulptur der Griechen* (1969) 157, İ.Ö.650, Abb.153.

başladığı ve İ.Ö. 6. yüzyılın ortalarına ait Paros'lu Aristion'nun Phrasikleia'sında¹³ bu çözümlenin daha arttığı görülmektedir. Eserimizde de aynı şekilde kol gövdeden çözülmüş ve el olasılıkla sol göğüs altına konmuş olmalıydı. Çünkü sol omuzdaki kırık ve göğüsün sol yarısındaki kopma izleri bunu göstermektedir. Sol el olasılıkla göğüs'e, kopmuş olan kısma değmiş olmalıydı.

Blok halindeki heykelin sağ kolu gövdeye bitişik aşağı sarkıtılmış ve kırık olan kısmın hemen altında parmakları ve tırnakları işlenmiş olan el, mantonun önden aşağı sarkan elbisenin kenarını tutmaktadır (Res. 3). Elbisenin altından ileri taşan ayak parmakları, ucu sivri ayakkabı giymiş gibi, üçgen şeklinde işlenmiştir (Res.1).

Omuzlarda tutturulan manto, sağ kolu açıkta bırakacak şekilde kaide kısmına kadar inmektedir (Res. 3). Mantonun arkaya sarkan kısmı düz bırakılmasına karşın (Res. 4), önde omuzlardan iki ayak üzerine paralel inen pile-kıvrımlar işlenmiştir. Sağ omuzundan aşağı inen iki pile-kıvrımdan kola yakın olanının içi oyulmuş ve olasılıkla kırık olan bel kısmında ikiye bölünmüş, sağ elin elbiseyi tuttuğu kısımdan aşağı üç pile-kıvrım olarak inmektedir. Sol tarafında ise boydan boya inen iki pile-kıvrım işlenmiştir (Res. 1, 2).

Eserimiz ilk bakışta blok yapısı ile İ.Ö.7. yüzyıl heykellerinden Nikandre ve Auxerre ile benzerlik göstermekte¹⁴, ancak bu heykellerde bel kemer ile sıkılmış olmasına rağmen pile veya kıvrım verilmemiştir. Eserimiz ise manto giymiş olduğundan belin vurgulanmamış olması ile 593 nolu Akropol Koresi¹⁵ ile benzerlik gösterir. 593 nolu Akropol Koresi'nde olduğu gibi eserimizde de boydan boya inen pile-kıvrımların olması bu benzerliği güçlendirmektedir. Her iki eserde de geniş ve bir biri üzerine taşan pile-kıvrımlar yumuşamış ve giysi büyük ölçüde vücuttan çözülmüştür. Benzer özellikleri S. Haynes'in İ.Ö. 6. yüzyılın 2. çeyreğine tarihlediği Londra British Museum'dan bir eserde de görmekteyiz¹⁶. Bu özellikleri, ayaklar üzerine inen kumaşın ileri özellik olarak öne doğru taşması ve kumaşın kesilerek ayaklar arasına indirilmemiş olması dışında Paroslu Aristion'un Phrasikleia heykelinde de¹⁷ görmekteyiz. Fakat eserimiz boydan boya inen pile-kıvrımlar ve elbisenin iki ayak arasına kesilerek indirilmiş ol-

13 J. Boardman, *Greek Sculpture. The Archaic Period* (1978) 73, Fig.108a.

14 W. Fuchs, *Die Skulptur der Griechen* (1969) Abb.151,153; J. Boardman, *Greek Sculpture. The Archaic Period* (1978) Fig.71; Y. Boysal, *Arkaik Devir Heykeltıraşlığı* (1979) Res.80,81,

15 M. Robertson, *A History of Greek Art I-II* (1975)99,Pl.26a; J. Boardman, *Greek Sculpture. The Archaic Period* (1978)73 İ.Ö.560-550, Fig.109; Y. Boysal, *Arkaik Devir Heykeltıraşlığı* (1979) 27, İ.Ö.580-570, Res.83.

16 S. Haynes, *Zwei Archaisch-Etruskische Bildwerke aus dem "Isis-Grab" von Vulci. Antike Plastik IV*, (1965)19, Taf. 6.

17 J. Boardman, *Greek Sculpture. The Archaic Period* (1978) 73, İ.Ö. 570-560, Fig. 108.

masıyla daha çok Berlinli Kore¹⁸ ile benzer stili yansıtmaktadır. Eserimiz pilekvrımların biraz daha geniş olması, sağ omuzdan aşağı doğru genişlemesi, bölünmesi ve tahrip olmasına rağmen sağ elin dokunduğu kısımda hareketlenmiş olması ile ileri özellik gösterir (Res.1, 3).

W. Fuchs ile Y. Boysal'ın İ.Ö. 7. yüzyıl ortalarına tarihlediği Nikandre'de¹⁹ ayak parmakları işlenmemiş ve ayak küt bir şekilde verilmiştir. Ancak E. Buschor ve J. Boardman'ın İ.Ö. 570-560'a tarihlediği Miletos'lu Kuşlu Kore'de²⁰ parmaklar işlenmemesine rağmen ayak biraz daha doğal işlenmiştir. Eserimizde ise aynı şekilde parmaklar işlenmemiş, ayak da üçgen şeklinde elbisenin altından ileri taşmaktadır (Res.1). Bu ayakların benzerini Midas kentinde "C Çeşmesi"nde bulunan ve C.H.E. Haspels'in İ.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlediği, blok halinde işlenmiş olan ve kıvrımın olmadığı, heykelde de²¹ görmekteyiz. Eserimizde olduğu gibi bu heykelde de kumaş kesilerek üçgen ayakların arasına indirilmiştir. Ancak eserimizde, iki ayak arasındaki mesafe yukarıda değindiğimiz eserlerin ayakları arasındaki mesafeden fazladır (Res.1, 2). Bu da yere daha sağlam bastığını ve daha dengede durduğunu gösterir. Benzer ayak işlenişini Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nden iki terrakotta Kybele figürinlerinde²² de görmekteyiz. A.Y. Tavukçu'nun İ.Ö. 560'a tarihlediği 1804 ve İ.Ö. 550'ye tarihlediği 6458 envanter nolu bu figürinlerde de üçgene yakın formdaki ayaklar aralıklı olarak verilmiştir. Ancak giysi işleniş açısından eserimiz bunların stiline henüz ulaşmamıştır denebilir. Terrakotalardaki bu işleniş, bu ayak tipinin Anadolu'da sevilerek uygulandığını göstermesi açısından önemlidir.

Yukarıda belirttiğimiz özellikler ışığında Kyzikos'tan bu eser İ.Ö. 6. yüzyılın 2. çeyreğine ait olmalıdır.

18 W. Fuchs, *Die Skulptur der Griechen* (1969)158, İ.Ö.580-570, Abb.155,156; J. Boardman, *Greek Sculpture. The Archaic Period* (1978) 73, İ.Ö.570-560, Fig.108; Y. Boysal, *Arkaik Devir Heykeltıraşlığı* (1979) 27, İ.Ö.580-570, Res.84.

19 W. Fuchs, *Die Skulptur der Griechen* (1969) 155, Abb.151; Y. Boysal, *Arkaik Devir Heykeltıraşlığı* (1979)23 vd., Res.80.

20 E. Buschor, *Altsamische Standbilder* (1961)87, Abb.352; J. Boardman, *Greek Sculpture. The Archaic Period* (1978)70, Fig.89.

21 Eser Afyon Müzesi'nde sergilenmektedir. C.H.E. Haspels, *Phrygie. Exploration Archéologique* (1951) 111 vd., Pl.47.a, a2; ay., *The Highlands of Phrygia I* (1971)105, Abb.53.

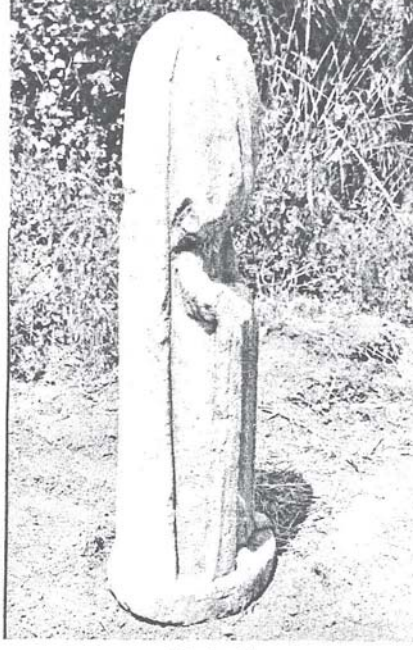
22 A.Y. Tavukçu, *Troas Bölgesi Terrakotta Figürinleri* (A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erzurum-1999) 47, 279, 280, Lev. 2 Kat.no.6, 7.

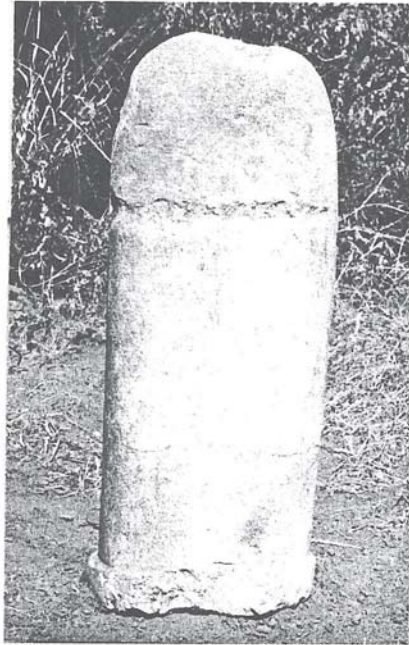
Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4